

238314

COMISIUNEA

MONUMENTELOR ISTORICE

SECȚIUNEA DIN TRANSILVANIA
ȘI ȚINUTURILE MĂRGINAȘE

RAPORT CU PRIVIRE LA LUCRĂRILE DIN AL PATRULEA AN
DE FUNCȚIONARE (1925)

INTOCMIT ȘI PUBLICAT
BCU Cluj / Central University Library Cluj
DE

S. MIHALI

Secretariul Comisiunii



Tipografia „CARTEA ROMÂNEASCĂ” S. A., Cluj

1928

C. 10,467

COMISIUNEA

MONUMENTELOR ISTORICE

SECȚIUNEA DIN TRANSILVANIA
ȘI ȚINUTURILE MĂRGINAȘE

RAPORT CU PRIVIRE LA LUCRĂRILE DIN AL PATRULEA AN
DE FUNCȚIONARE (1925)

INTOCMIT ȘI PUBLICAT

DE
BCU Cluj / Central University Library Cluj

S. MIHALI

Secretariul Comisiunii



Tipografia „CARTEA ROMĂNEASCĂ” S. A., Cluj

1928

C. 10,467

238314

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

Secțiunea pentru Transilvania

PREȘEDINTE:

LAPEDATU ALEX., Prof. de Ist. română la Univ., Cluj.

MEMBRII:

CSAKI MICHAEL, Custos al Muzeului Brukenthal, Sibiu.

DAIANU ELIE, Protopop gr. cat. al Clujului.

LUPAȘ IOAN, Prof. de Ist. română la Univ., Cluj.

MARTIAN IULIAN, Maior în retragere, publicist, Năsăud.

ROSKA MARTIN, Directorul Muzeului Soc. „Carpații“, Cluj.

TEODORESCU D. M., Prof. de arheologie la Univ., Cluj.

Conducerea lucrărilor Comisiunii Monumentelor Istorice din Cluj, în acest an, ca și în cel precedent, a avut-o Prea Onoratul Domn Protopop al Clujului și membru al Comisiunii, Dr. Elie Dăianu, în absența D-lui președinte Alexandru Lapedatu, chemat în fruntea Ministerului Cultelor și Artelor.

Comisiunea condusă și sprijinită, pe lângă directivele ce i le fixează legea, în baza căreia funcționează, și de experiențele câștigate în anii precedenți, și-a urmat drumul ei bine stabilit de la început, pentru executarea conștiincioasă a programului de muncă. Membrii Comisiunii s'au întrunit de câte ori cerea nevoia, pentru a discuta diferitele chestiuni ce intrau în sfera ei de activitate.

În anul 1925 Comisiunea a ținut nouă ședințe și anume:

1. 19 Ianuarie (Dăianu, Marțian, Roska).
2. 6 Martie (Dăianu, Marțian, Roska, Teodorescu).
3. 10 Aprilie (Dăianu, Marțian, Roska, Teodorescu).
4. 9 Mai (Dăianu, Marțian, Roska, Teodorescu).
5. 11 Iunie (Dăianu, Marțian, Roska, Teodorescu).
6. 21 Iulie (Dăianu, Marțian, Roska, Teodorescu).
7. 23 Octombrie (Dăianu, Marțian, Roska, Teodorescu).
8. 28 Noembrie (Dăianu, Marțian, Roska, Teodorescu).
9. 12 Decembrie (Dăianu, Marțian, Roska, Teodorescu).

Chestiunile tratate și rezolvate în aceste ședințe, pot fi repartizate după cum urmează :

I. Inventarierea monumentelor și obiectelor istorice și artistice.

În programul stabilit de Comisiune ocupă un rol principal inventarierea tuturor monumentelor istorice și artistice din Transilvania. Lucrările Comisiunii, întreprinse în această direcție, reclamă o muncă și timp îndelungat.

Până la întocmirea inventarului definitiv, care trebuie să cuprindă toate monumentele, orânduite după Județe și Comune, împreună cu completa lor bibliografie, Comisiunea se folosește, în afară de lucrările arătate în Raportul anului 1921/22, și de Inventariul Comisiunii Monumentelor Istorice Ungare.

În afară de monumentele istorice publicate în Raportul anului 1924, în cursul anului 1925 au fost clasate între monumentele istorice următoarele clădiri :

Biserica ort. de lemn din Mogoș-Miclești (jud. Cluj).

Biserica gr. cat. de lemn din Aschileul-Mare (jud. Cluj).

Biserica ort. de lemn din Curechiu (jud. Hunedoara).

Biserica gr. cat din Peșteana (jud. Hunedoara) și Cimitirul cel nou Ceangăesc din hotarul Devei (jud. Hunedoara).

II. Păstrarea și îngrijirea monumentelor și a obiectelor istorice și artistice.

Distribuirea Rapoartelor anuale și a „Legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor Istorice“, numirea de membri corespondenți, ținerea de conferințe cu ocazia vizitării anumitor monumente, toate acestea au fost făcute pentru a răspândi în toate păturile societății dragostea față de tot ce e frumos și vrednic de păstrat din trecut.

Pentru a desvolta interesul și dragostea marelui public pentru frumoasele monumente istorice aflătoare la noi, Comisiunea a tipărit o serie de cărți postale ilustrate, reprezentând unele din aceste monumente, cu mici notițe explicative.

Aceste ilustrate au fost distribuite prin membrii corespondenți, făcând în felul acesta un serviciu important, pentru răspândirea cunoștințelor trecutului istoric al țării noastre.

În afară de cele amintite mai sus, pentru păstrarea și îngrijirea monumentelor, activitatea Comisiunii în anul 1924 a fost, în general, următoarea :

S'a intervenit la Comandamentul Jandarmeriei din Cluj, pentru a ordona postului dela *Brețcu* o supraveghere riguroasă a terenului pe care s'au făcut cercetări arheologice, desgropându-se ruinele unui castru roman.

S'a intervenit prin autoritățile administrative, pentru oprirea lucrărilor de distrugere la cetatea și mănăstirea Colțea (Com. Raul de Mori, plasa Hațeg, jud. Hunedoara).

Pentru paza continuă a ruinelor cetăților dace din hotarul comunelor Grădiștea Muncelului și Costești, unde s'au început întinse cercetări arheologice, de o mare însemnătate, Comisiunea a aflat de bine numirea a 2 paznici.

S'a interzis, după intervenția D-lui V. Roth, membru corespondent al Comisiunii noastre, comunității bisericești evanghelice din Sighișoara, de-a dărâma „Kreuzgang“-ul bisericii din aceeași localitate.

S'a interzis, la intervenția Eparhiei Ortodoxe din Sibiu, prin Prefectura Județului din aceeași localitate, zidirea unui azil comunal în comuna Rășinari, pe terenul și în vecinătatea imediată a casei Episcopoești, care a fost declarată monument istoric.

S'a intervenit, după raportul D-lui M. Csaki, la Episcopia luterană din Sibiu, rugându-o de a pune în vedere oficiilor parohiale evanghelice că nici o alterare nu poate fi adusă monumentelor istorice fără aprobarea Comisiunii noastre.

Făcându-se săpături de particulari, fără autorizația Comisiunii, în jurul orașului Târgul-Mureș, unde se află ruinele unei așezări romane și în hotarul comunei Vereșmort (jud. Alba), la o stațiune preistorică, s'a delegat pentru cercetarea localităților D-nii D. M. Teodorescu și Dr. M. Roska.

S'au luat măsuri pentru adăpostirea unor pietre antice, ieșite din zidăria unei șuri (proprietatea Barcsay) din comuna Gilău (jud. Cluj), cum și pentru păstrarea intactă a „menhirului“ din parcul orașului Dej.

S'a intervenit, după cererea D-lui V. Motogna, mem-

bru corespondent al Comisiunii, pe lângă Oficiul parohial gr. cat. din Vad (jud. Someș), de a ceda două pietre cu inscripție (slavonă-română) muzeului din Dej.

S'a intervenit la Primăria orașului Cluj, de a pune și o inscripție românească, pe lângă cea latină, pe statua Sft. Gheorghe din piața cu același nume cum și de a pune inscripții noi pe monumentele istorice comemorative din hotarul Clujului.

În ceea ce privește monumentul lui Paul Chinezul de pe Câmpul Pâinii (Șibot) (jud. Hunedoara), s'a decis a se înlocui numai inscripția ungurească comemorativă cu una românească, în conformitate cu adevărul istoric, suportând Comisiunea cheltuelile.

S'a autorizat dărâmarea așa ziselor „arcade“ de lângă biserica evanghelică luterană din Sebeșul-Săsesc, considerând mai sus amintitele arcade ca lipsite de caracterul unui monument istoric.

Cererea Căminului Studențesc din Cluj, de a lua în folosință bastionul din zidul cetății de odinioară, a fost satisfăcută.

În urma cererilor înaintate Comisiunii prin forurile bisericești competente, de-a permite dărâmarea bisericilor gr. cat. vechi de lemn din comunele Nearsova (jud. Cluj), Șincai (jud. Murăș-Turda), și Căpușul-mic (jud. Cluj), pentru a clădi noi biserici pe locul celor vechi, Comisiunea nu a aprobat dărâmarea bisericii din Nearsova, dispunând ca celelalte două parohii să cedeze bisericile vechi altor parohii, cari să le reconstruiască în forma lor originală, cu scopul de a păstra cât se

poate de multe din frumoasele și caracteristicele biserici românești de lemn.

Pentru a supraveghea executarea lucrărilor autorizate sau în vederea măsurilor ce trebuie luate pentru conservarea sau întreținerea lor, au fost vizitate următoarele clădiri:

Mănăstirea Colțea (jud. Hunedoara). Bisericile din Feleac (gr. cat.), Sebeșul Săsesc (ev. lut.), Moșna (ev. lut.), Aschileul mare (gr. cat.), Curechiu (ort.), Peșteana (gr. cat.), Vințul de jos (ref.), Mineu (gr. cat.), Mineu (ref.), Bonțida (ref.), Castelul Martinuzzi din Vințul de jos, ruinele bisericii vechi din Rodna Veche, bisericile din: Șeica mică (lut.), Șincai (gr. cat.), Ungra (ev. lut.), Bistrița (ev. lut.), Herina (ev. lut.), Biertan (ev. lut.), Brațeu (ev. lut.), Dârlos (ev. lut.), Șaroșul Săsesc (ev. lut.), Jidvei (ev. lut.), Tâtarlaua (ev. lut.), Boian (ev. lut.), Cetatea de Baltă (ev. lut.), Șona (ev. lut.), Cisnădioara (ev. lut.), Codlea (ev. lut.), Miercurea (ev. lut.), Dobârca (ev. lut.), Gârbova (ev. lut.), Călnic (ev. lut.).

În vederea exproprierii și a lucrărilor necesare de executat la Giamia turcească din Boroșineu (jud. Arad), s'a delegat arhitectul Comisiunii pentru a vizita și refera. Din lipsa de timp prisoselnic al membrilor Comisiunii, nu s'au putut vedea și cerceta bisericile din: Calian (gr. cat.), Toplița (ort.), Mogoș-Miclești (ort.), Brăzești (ort.), Veresháza (ref.). Cercetarea și examinarea lor se va face în viitor.

S'a intervenit, la propunerea D-lui M. Csaki, la Onor. Minister al Cultelor și Artelor, pentru acordarea câtorva burse în străinătate pictorilor ce ar dori să

se specializeze în arta spălării și restaurării picturilor vechi.

S'a intervenit la Onor. Minister al Cultelor și Artelor, în vederea extinderii „Legii pentru conservarea și restaurarea Monumentelor istorice“ și asupra ținuturilor alipite, aceasta întrucât ar exista de fapt vre'o bază juridică pentru contestarea ei. S'a primit răspuns în sensul că legea se poate aplica și în ținuturile alipite.

Materialul arhival referitor la monumentele din Transilvania fiind încă și acum în posesiunea Comisiunii Monumentelor Istorice Maghiare din Budapesta, am intervenit la Onor. Minister al Cultelor și Artelor ca să ceară cedarea materialului pe seama noastră.

Castelul dela Buia (jud. Târnava mare), odinioară proprietatea lui Mihai Viteazul, fiind cumpărat de Stat, a fost pus sub îngrijirea Comisiunii noastre încă din anul 1921. Comisiunea a propus Onor. Minister de Agricultură de a fi instalat în el o școală inferioară de agricultură, însă până acum nu s'a primit nici un răspuns în sensul acesta. Până la noi dispozițiuni, Comisiunea a permis instalarea Oficiului sanitar al Circumscripției respective.

Lucrări de întreținere și restaurare.

Fondul de întreținere și restaurare fost repartizat în felul următor :

1. Lei 100.000.— pentru restaurarea bisericii gr. cat. din Peșteana (jud. Huned.).

2. Lei 30.000.— pentru restaurarea bisericii ortodoxe din Mesentea (jud. Alba de jos).
3. Lei 65.000.— pentru restaurarea bisericii ortodoxe din Râpa-Râmeț (jud. Alba de jos).
4. Lei 37.100.— pentru lucrări de consolidare, dela biserica veche gr. cat. din Rodna-veche (jud. Nasăud).
5. Lei 12.000.— pentru lucrări de întreținere necesare la biserica reformată din Mineu (jud. Sălaj).
6. Lei 6.500.— pentru lucrări de întreținere la biserica ref. din Zălau (jud. Trei-Scaune).
7. Lei 10.000.— pentru lucrări de întreținere la biserica ref. din Vințul de jos (jud. Alba de jos).
8. Lei 5.000.— pentru lucrări de întreținere la biserica gr. cat. din Vad (jud. Someș).
9. Lei 25.000.— pentru lucrări de întreținere la biserica gr. cat. Măcău (jud. Cluj).

Lucrările dela 1—3, se fac sub conducerea d-lui arhitect Rudolf Wagner, care a întocmit și planul lucrărilor.

Lucrările dela biserica gr. cat. din Rodna-veche sunt conduse de d-nul Inginer Sigismund Vasitschek, după planul întocmit de d-sa.

Lucrările dela 5—9 se fac în regie de către parohiile respective după devize întocmite de maeștrii locali și aprobate de Comisiune și după indicațiile date de către delegații săi.

În afară de aceste lucrări executate, ori în curs de execuție, Comisiunea s'a ocupat și de altele, cari vor fi întreprinse în anul viitor, ca de pildă, biserica lut. din Șeica mică (jud. Târnava mare), biserica gr. cat. din Hunedoara (jud. Hunedoara), biserica lut. din Moșna (jud. Târnava-Mare), biserica ref. din Mintia (jud. Hunedoara), biserica ref. din Tașnad (jud. Sălaj), biserica ref. din Vereshaza (jud. Someș).

Asupra cererilor înaintate de către parohiile Brazești (jud. Turda), Mintia (jud. Hunedoara), Tașnad (jud. Sălaj), Veresháza (jud. Someș), se va hotări după ce bisericile se vor vizita de către membrii Comisiunii.

Săpături și cercetări arheologice.

Sub patronajul Comisiunii s'au executat săpături arheologice în următoarele localități:

a) Cercetări preistorice: Ariușd (jud. Trei-scaune), Sân-Petru (jud. Brașov), Crăciunești (jud. Muraș-Turda), Otomani (jud. Bihor), Cioclovina (jud. Hunedoara) și în peșterile aflătoare în hotarul comunii Federi (jud. Hunedoara), Ohaba-Ponor (jud. Hunedoara), Moneasa (jud. Arad) și pe dealul Cremeneasa, în apropierea comunei Iosășel.

b) Romane: Costești (jud. Hunedoara), Sarmize-

gethusa (jud. Hunedoara), Tibiscum (jud. Caraș-Severin), Brețcu (Trei-Scaune).

S'a votat 5000 Lei din partea Comisiunii pentru adunarea materialului arheologic și epigrafic din jurul Clujului. Cercetările s'au făcut sub conducerea D-lui D. M. Teodorescu, profesor la Universitate și directorul Institutului de Arheologie al Universității din Cluj, în regiunea comunelor: Mera, Gilău, Macicașul-lung, Aschi-leul-Mare.

S'a pus la dispoziția d-lui M. Roska suma de Lei 60.000 pentru săpături și cercetări la diferitele stațiuni preistorice, al căror material a fost depus la Institutul de Arheologie din Cluj. Asemenea s'au răscumpărat, cu suma de Lei 5000, obiectele găsite de un particular într'un mormânt din epoca migrațiilor, cari iarăși au fost depuse în colecția Institutului de Arheologie.

Tot aici aflu de bine să amintesc că s'a intervenit la Prefectura jud. Hunedoara de a face demersurile necesare, pentru exproprierea terenului de săpături din Sarmizegethusa.

Membrii Corespondenți.

Pentru o mai intensivă desfășurare a activității sale, Comisiunea a decis să apeleze la sprijinul intelectualilor noștri, cu simț și dragoste pentru mărturiile trecutului, numindu-i membrii corespondenți ai săi.

În urma acestui apel a fost numiți în anul 1925 membri corespondenți ai Comisiunii, domnii:

Dr. Alexandru Lenghel,	medic,	Cluj.
Dr. Petre Metes,	avocat,	Cluj.
Matei Moldovan,	preot,	Agriș.
Dr. Ioan Șanta,	profesor,	Dej.
Dr. Cornel Pop,	primar,	Dej.
Dumitru Scurtu,	profesor,	Ibașfalău.
Ioan Medrea,	„	Ibașfalău.
Vasile Neguț,	„	Brașov.
Eugen Muntean,	„	Ibașfalău.
Dr. Pavel Oprișu,	„	Brad.
Emil Fugata,	„	Brad.
Aurel Coza,	„	Baia-Mare.
Enea Zefleanu,	„	Alba-Iulia.
Virgil Cucuiu,	„	Alba-Iulia.
Gavril Barbul,	„	Satu-Mare.
Sabin Paul,	„	Satu-Mare.
Ștefan Manciulea,	„	Arad.
Dr. Lazar Nichi,	„	Arad.
Ștefan Pop,	„	Blaj.
Dr. Coriolan Suciu,	„	Blaj.
Nicolae Sulica,	„	Târgul-Mureș.
Traian Popa,	„	Târgul-Mureș.
Grigore Ciortea,	„	Târgul-Mureș.
Dr. S. Fășcu,	„	Gherla.
Eugen Pop, colonel în retr.,		Partoș.

Cu durere trebuie să aducem la cunoștință pierderea ce a suferit Comisiunea, prin trecerea din viață la cele vecinice a unuia din cei mai devotați colaboratori ai săi a D-nului Francisc László.

Fie-i țărâna ușoară și memoria binecuvântată.

Biroul și Personalul.

Comisiunea nedispunând de localul său propriu, ședințele și le-a ținut în una din sălile Muzeului de Arheologie unde își păstrează și arhiva, Str. General Gherescu No. 2, care e și adresa oficială.

Funcția de Secretar o îndeplinește, de prezent, D-l S. Mihali, licențiat al Universității din Cluj, în locul D-lui Constantin Daicovici, care se află în străinătate pentru continuarea studiilor.

Postul de arhitect îl ocupă D-nul Rudolf Wagner, numit în anul 1923, de către Onor. Minister al Cultelor și Artelor.